

بررسی میزان وابستگی به اینترنت در میان دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی شهر تهران^۱

سمیه تاجیک اسماعیلی^۲

تاریخ وصول: ۹۴/۰۴/۱۱

تاریخ پذیرش: ۹۴/۱۰/۱۰

چکیده

یکی از مهمترین دستاوردهای تکنولوژیکی جدید، پیدایی و گسترش ارتباطات کامپیوتری است که به ارتباطات معنایی تازه بخشیده و موجب دگرگونی در تعاملات اجتماعی بین افراد شده است. برخی پژوهش‌ها حاکی از تأثیرات منفی و برخی حاکی از جنبه‌های مثبت این رسانه بر ابعاد مختلف زندگی کاربران آن است، لیکن به نظر می‌رسد استفاده افراطی از هر رسانه‌ای بیشتر تبعات منفی آن را دامن می‌زند. با استفاده از روزافزون از اینترنت میزان وابستگی به آن نیز افزایش یافته است. به منظور بررسی میزان وابستگی به اینترنت در میان دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی تهران^۱، یک نمونه ۴۰۰ نفری^۲ از میان کلیه دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی شهر تهران^۱ (۲۸۲۵۱۵ نفر) در سال ۱۳۹۴ انتخاب شدند و به پرسشنامه‌ی ۸ سؤالی^۳ "وابستگی به اینترنت" یانگ (۱۹۹۸)، پاسخ دادند. روش پژوهش حاضر پیمایشی و ابزار اندازه‌گیری پرسشنامه است. نتایج حاصل از تحلیل داده‌ها نشان داد، دانشجویان مورد مطالعه به میزان ۳۱.۲ درصد (ویا میانگین ۲.۲۲ از ۸) به اینترنت وابستگی داشته‌اند. همچنین براساس نتایج آزمون‌های دو وابستگی به اینترنت در دانشجویان زن و مرد تفاوت معناداری دارد ($\text{sig}=0.027<0.05$)، بدین معنی که وابستگی به اینترنت در دانشجویان مرد (۳۴.۳ درصد) از دانشجویان زن (۲۳.۱ درصد) بیشتر بوده است.

واژگان کلیدی: اینترنت، وابستگی به اینترنت، دانشجویان، دانشگاه آزاد اسلامی

---

۱. این مقاله مستخرج از طرح پژوهشی "رابطه میان وابستگی به اینترنت و اضطراب امتحان دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی شهر تهران" که به سفارش دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شرق انجام شده است.

۲. عضو هیأت علمی گروه علوم ارتباطات اجتماعی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران شرق. S.t.esmaeili@gmail.com

مقدمه و بیان مسأله

بدون تردید، انسان امروزه در انقلابی ترین دوره تاریخ به سر می برد و تغییر و تحول دایمی به واقعیت انکارناپذیر و اساسی حیات اجتماعی بدل شده است (لنسکی و لنسکی، ۱۳۶۹، ۵۶۵). روند تغییرات اجتماعی چنان سرعت و عمقی یافته که پابرجاترین عرصه حیات بشر یعنی فرهنگ را نیز درنوردیده و ما را در میانه یک دگرگونی جدی فرهنگی قرار داده است؛ تحولی که بارلو آن را جدی ترین تحول فرهنگی از کشف آتش تا کنون می داند (ویتل، ۱۹۹۷، ۲۳۱).

کاستلز معتقد است که پایان قرن بیستم و آغاز هزاره جدید میلادی، نه تنها برای دانشمندان علوم اجتماعی و هواداران جنبش های هزاره ای، که برای عموم مردم حاوی معانی و اشارات ضد و نقیضی بود. بسیاری گمان می کردند که پایان هزاره باید آستن تحولی جدی باشد. حال آنکه لزوماً اینگونه نبود؛ پایان هزاره نخست بی هیچ حادثه ای سپری شد. با این همه، پایان هزاره دوم، به راستی دوران تحول بود و تغییرات بسیاری را موجب شد (کاستلز، ۱۳۸۰، ۱۳).

پیدایی و گسترش ارتباطات کامپیوتری به عنوان یکی از مهمترین دستاوردهای تکنولوژیکی جدید ارتباطی - اطلاعاتی، ارتباطات را معنایی تازه بخشیده و موجب دگرگونی در تعاملات اجتماعی شده است. برخی پژوهش ها حاکی از تأثیرات منفی این رسانه بر جنبه های مختلف زندگی کاربران آن است (کاپلان ۲۰۰۰؛ بنجامین ۱۹۹۹؛ دیویدگان ۱۹۹۸؛ کرات ۱۹۹۸) و برخی پژوهش ها از آثار مثبت آن سخن می گویند (دوران، ۱۳۸۱؛ ۳۱). ولی به نظر می رسد استفاده افراطی از هر رسانه ای بیشتر تبعات منفی را تقویت می کند. برای مثال استفاده بیش از حد از شبکه های اجتماعی و پرداختن به دنیای مجازی می تواند بر رفتارهای اجتماعی تأثیر منفی برجای بگذارد (عزیزی نژاد ۱۳۹۳، تاجیک اسماعیلی، ۱۳۸۹؛ اردکانیان، ۱۳۹۴؛ ۲۷).

وسایل ارتباط جمعی از جمله اینترنت همان طور که می تواند بسیار مفید باشد به همان اندازه نیز دارای زیان است. احتمال استفاده از وب سایت های غیراخلاقی یا بزهکارانه و سوءاستفاده از فرزندان از جمله مهمترین دلایل این نگرانی هاست. اعتیاد به اینترنت یک اختلال فیزیکی - روانی شامل نشانه های تحمل، جداسدن، اختلالات عاطفی و اختلال در روابط اجتماعی است (ویز شفر، ۱۳۸۴) که هر روز به مقدار بیشتری در بهره برداران از اینترنت مشاهده می شود. به واسطه اهمیت بالای اینترنت در زندگی روزمره کاربران، و گسترش جهانی استفاده از آن در امور مختلف ارتباطی، تجاری، علمی و دانشگاهی؛ و تفریحی، توجه، بررسی و حل مشکلات ناشی از آن حائز اهمیت است.

استفاده بیش از حد از هر وسیله ای طبیعتاً وابستگی به آن را به دنبال خواهد داشت. وابستگی حالتی است روانی که نمی توان آن را مثبت شمرد، بنابراین وابستگی به اینترنت هم در پی خود مشکلاتی را برای فرد وابسته ایجاد می کند.

بررسی گذراندن فراغت نسل جدید بیانگر آن است که نسل حاضر با پناه بردن به فضای مجازی اینترنت، چت کردن، وب لاگها، سایت های سکسی، سسی دی های سکسی، کانال های نامناسب ماهواره ای، اعتیاد، مصرف قرص های اکستازی، الکلیسم و مانند آنها به نوعی در صدد گریز به فضاهای مجازی هستند(منطقی، ۱۳۸۳).

وابستگی به اینترنت یا «اعتیاد به اینترنت» اصطلاحی است که توسط یانگ(۱۹۹۶) معرفی شد. این مشکل با عناوین متفاوتی از قبیل «وابستگی رفتاری به اینترنت»، «استفاده مرضی از اینترنت»، «استفاده مشکل زا از اینترنت»، «استفاده بیش از اندازه از اینترنت» و «اختلال اعتیاد به اینترنت» معرفی شده است. اما رایج ترین اصطلاحی که در تحقیقات گوناگون به کار برده شده است، «اعتیاد به اینترنت» است. پژوهش ها (اورنگ؛ ۱۳۸۳، قاسم زاده؛ ۱۳۸۵، فتاحی و بیات؛ ۱۳۸۵، شعبانی؛ ۱۳۸۵، سهرابی حقیقت؛ ۱۳۸۵، کیم و همکاران؛ ۲۰۰۶، جو؛ ۲۰۰۸ و تاجیک اسماعیلی؛ ۱۳۸۹ و ...) نشان می دهند وابستگی به اینترنت بر حوزه های مختلف زندگی فردی و اجتماعی شخص مانند حوزه های هویتی، اضطراب، افسردگی، انزوای اجتماعی، تربیت اجتماعی، سازگاری، نگرش های اخلاقی و فرهنگی و... تأثیر گذار است که اغلب این تأثیرات منفی است.

پژوهش های پیشین نشان داده است که وابستگی به اینترنت و چت بر هویت ملی و دینی، اضطراب، افسردگی، احساس تنهایی و بسیاری از حوزه های روانشناختی فرد وابسته به اینترنت تأثیر گذار است و می تواند او را در زمینه های فردی و اجتماعی زندگی خود دچار مشکل کند. امروزه با توجه به رشد و گسترش شبکه های اجتماعی و فراگیر شدن روزافزون استفاده از فضای مجازی جوانان و به ویژه دانشجویان، با استفاده افراطی از اینترنت و به ویژه چت در فضاهای مجازی گاه به آن وابسته شده و این وابستگی که خود نوعی اعتیاد است او را در زمینه های تحصیلی دچار مشکلات عمده ای می سازد. این مسأله از بعد روانشناختی و جامعه شناختی حساسیت ویژه ای دارد و از سوی دیگر دانشجویان، خانواده های آنان و دست اندر کاران دانشگاه هزینه های زیادی برای تحصیل و فراهم کردن شرایط مساعد تعلیم و تربیت متقبل می شوند و وابستگی به اینترنت می تواند بخشی از این هزینه ها را هدر داده و از طرف دیگر مشکلات روانشناختی متعددی برای فرد به وجود بیاورند. لذا توجه و اهمیت نسبت به این موضوع، و پژوهش در این باره می تواند به شناسایی علل وابستگی به اینترنت و پیامدهای آن در زندگی فردی و اجتماعی منجر شود و راه را برای پیشگیری و درمان این نوع وابستگی روشن سازد.

اینترنت از پیشرفته ترین دستاوردهای اخیر بشر است که شبکه گسترده و بی حدوحصری از پیوندهای متعدد را دربرمی گیرد. اینترنت به واسطه کارایی فراوان و جذابیت های منحصر به فرد (از قبیل پست الکترونیک، اتاق های گفت و گو و فضاهای مجازی با کاربران متعدد)، مخاطبان زیادی را به خود جلب کرده و می کند(بیگس؛ ۲۰۰۰). در ایران نیز براساس گزارش وزارت ارتباطات و فناوری اطلاعات شمار

کاربران اینترنت هر روزه در حال افزایش است (معیدی فر، حبیب پور و جنتی؛ ۱۳۸۶) آمارها حاکی از آن است که استفاده از اینترنت در نوجوانان و جوانان بیش از گروه های سنی دیگر رایج است (بولن وهر؛ ۲۰۰۰).

با ورود روزانه هزاران عضو جدید و حدود ۲۰۰ میلیون نفر کاربر در سراسر دنیا، اینترنت در حال شکل دادن یک انقلاب ارتباطی، اجتماعی و اقتصادی است، و اکنون در اوج قله ی انقلاب صنعتی دیجیتالی قرار دارد و هرگونه انقلاب جدیدی، بی گمان مشکلات و معایب جدیدی به وجود می آورد. ویژگی منحصر به فرد اینترنت از جمله سهولت دسترسی به آن، ۲۴ ساعته بودن، سادگی کار، هزینه پایین، گمنام ماندن کاربران آن و... همگی موجب استقبال عظیم مردم در سراسر جهان از آن شده است (گرین فیلد، ۲۰۰۴؛ به نقل از اردکانیان، ۱۳۹۴).

علی رغم اینکه اینترنت توانسته است یک محیط جهانی را برای کاربران خود در سرتاسر دنیا جهت برقراری هرچه بهتر روابط فراهم آورد اما از طرفی استفاده از آن موجب افزایش نگرانی هایی در چند سال اخیر گردیده و مشکلات خاصی را به وجود آورده است. (خدابخش، عبدالملکی؛ ۲۰۱۲).

در آمارهای به دست آمده از کشورهای شرق، دانش آموزان تایوانی بین ۱۹ تا ۳۰ ساعت در هفته از اینترنت استفاده می کنند و ۱۹/۱ درصد جوانان چینی معتاد به اینترنت هستند (شک، تانگ ولو، ۲۰۰۸). پژوهش های انجام شده در هنگ کنگ و کره، ۱۲/۱۵ درصد جوانان را معتاد به اینترنت نشان داده اند (کو و دیگران، ۲۰۰۶). در پژوهش معیدفر و دیگران (۱۳۸۶) در مورد کاربران اینترنت ۱۵ تا ۲۵ ساله در تهران، نشان داده شد ۲۶/۶ درصد از کاربران، اعتیاد عاطفی و ۳۴/۹ درصد، اعتیاد رفتاری و در مجموع ۲۶/۸ درصد کاربران، معتاد به اینترنت هستند. آقابابایی، جلیلی و باقری (۱۳۸۷) میزان گرایش جوانان ایرانی به استفاده از اینترنت را ۷۸۱۵ درصد و درگاهی و رضوی (۱۳۸۶) نیز ۳۰ درصد کاربران جوان ایرانی را معتاد اینترنتی گزارش کرده اند (اردکانیان؛ ۱۳۹۴).

اعتیاد به اینترنت در زیرمجموعه اختلالات تکانه ای آمده است و آن نوعی استفاده از اینترنت است که بتواند مشکلات روان شناختی، اجتماعی، درسی و یا شغلی در زندگی فردا ایجاد کند. رایج ترین تعریف (اعتیاد به اینترنت) این است که نوعی وابستگی رفتاری به اینترنت ایجاد کند (سادوک و سادوک).

ملاک های عمده اعتیاد که باید حداقل به مدت ۲۰ ماه ادامه داشته باشند عبارتند از: ایجاد تحمل، علائم سندرم ترک (مانند لرزش، اضطراب، افکار تکراری راجع به اینترنت، خیال پردازی و رویا دیدن راجع به اینترنت، حرکات ارادی یا غیرارادی انگشتان)، اجبار به استفاده از اینترنت به منظور کاهش دادن یا جلوگیری از علائم ترک، استفاده بیش از مدتی که قصد استفاده دارد، کاهش فعالیت های اجتماعی، شغلی و تفریحی و خطر از دست دادن شغل، تحصیل و فرصت های کاری به دلیل استفاده بیش از حد از اینترنت است (فیتز پاتریک ۲۰۰۸).

اعتیاد اینترنتی، انسان‌ها را به افرادی رها شده تبدیل کرده است و روابط اجتماعی آنان نقش به‌سزایی در این موضوع دارد (امیدوار و صارمی؛ ۱۳۸۱).

کرات، پاترسون، کندمارک، کسلر، موکوفدی و شرلیس (۱۹۹۸) در پژوهشی طولی، مدلی ارائه کردند که براساس آن استفاده بیش از حد از اینترنت، انسان‌ها را از جامعه و ارتباطات اجتماعی واقعی دور می‌کند و با حذف تعاملات اجتماعی و تسلط بر زندگی افراد می‌تواند موجبات احساس تنهایی و در نهایت افسردگی را فراهم آورد (اردکانیان؛ ۱۳۹۴).

کیمرلی یانگ بعد از مطالعات گسترده‌ای در این زمینه، علایم وابستگی به اینترنت را به شرح ذیل برشمرد:

۱. فرد احساس می‌کند مجذوب اینترنت شده است و پیوسته به فعالیت‌های قبلی آنلاین خود فکر کرده و یا منتظر جلسه بعدی که آنلاین خواهد شد، می‌ماند.
  ۲. فرد زمان طولانی‌تری را نسبت به آنچه که در اول قصد داشت، آنلاین می‌ماند.
  ۳. فرد احساس بی‌حوصلگی و افسردگی دارد، مخصوصاً هنگامی که می‌خواهد ارتباطش را با شبکه قطع کند.
  ۴. فرد، بسیاری از فرصت‌های شغلی و آموزشی را از دست می‌دهد، روابط خود را با افراد خانواده یا دوستانش به خطر می‌اندازد و رابطه‌اش را با آنها قطع می‌کند تا در اینترنت آنلاین باقی بماند.
  ۵. فرد به اعضای خانواده، درمانگر یا دوستانش درباره زمان آنلاین بودن خود دروغ می‌گوید و از دیگران پنهان می‌کند که چند ساعت را در ارتباط با شبکه باقی مانده است.
  ۶. فرد، ارتباط با اینترنت را به عنوان یک راه فرار از مشکلات زندگی واقعی یا خلاص شدن از احساس کسالت ملامت‌انگیز خود و رهایی از احساسات درماندگی، گناه، اضطراب یا افسردگی انتخاب کرده و از آن استفاده می‌کند (آندرسون، ۱۹۹۸، ۴۴؛ تاجیک اسماعیلی، ۱۳۸۹).
- برنر، دریافت که تأثیرات اعتیاد به اینترنت مانند وابستگی، شامل تحمل دوز، زمان بیشتر و بیشتری را در اینترنت سپری کردن، علایم ترک دارو و بی‌قراری در هنگام آفلاین بودن است به طوری که توقف ارتباط با شبکه برای افراد وابسته غیر قابل تحمل و سخت است. این افراد عطش (نیاز و هوس) شدیدی برای آنلاین شدن دارند و در تلاش‌هایی که به منظور کم کردن زمان آنلاین شدن صورت می‌دهند اغلب شکست می‌خورند. اما علی‌رغم چنین مشابیهت‌ها، متخصصانی که دست‌اندرکار سلامت روانی هستند از اینکه به افراط به کاربران اینترنت برچسب «اعتیاد» زده شود، ناراضی هستند. زیرا معمولاً اصطلاح «اعتیاد» برای وابستگی‌های شیمیایی مانند الکل، تریاک، آمفتامین‌ها و ... بکار می‌رود. استفاده افراطی از اینترنت بیشتر به فرآیند‌های اعتیاد گونه از قبیل قمار اجباری، سکس یا کار افراطی شباهت دارد اما بر خلاف آسیب‌شناختی قماربازی یا اعتیاد به دارو، وابستگی به اینترنت،

نشانه های فیزیکی چندان روشنی ندارد، ولی باعث رفتار مقاومت آمیز و یک هوس منفی می شود. (ولیس، پاتریشیا؛ ۱۳۸۲)

از دیدگاه نظریه شناختی رفتاری در حوزه وابستگی به اینترنت، رشد اعتیاد به اینترنت با شرایط روان شناختی قبلی به وجود می آید (دیویس؛ ۲۰۰۱). در اکثر مواقع این آسیب شناسی شامل افسردگی، اضطراب اجتماعی و انواع روان پریشی ها ست (مورهان - مارتین و اسکامیر؛ ۲۰۰۱). وقتی فرد با آمادگی های قبلی مشکلات روانی از قبیل اضطراب، افسردگی و ... در معرض استفاده از اینترنت قرار می گیرد فرآیند کاربری مشکل از اینترنت شروع می شود این آسیب شناسی زمینه ای، نوعی آمادگی و تمایل است و استرس آن را آغاز می کند.

از این دیدگاه چند عامل در ایجاد و تداوم اختلال اعتیاد به اینترنت وجود دارد:

۱- بعضی از تقویت کننده های رفتاری وجود دارند که به عنوان عامل شرطی عمل می کنند. اتاق، صدلی، دست زدن به صفحه کلید، موس، صدای شروع رایانه، بوق یا صدای زنگ آن از این عوامل هستند.

۲- داشتن شناخت اشتباه در رابطه با خود و دنیای اطراف نیز از شاخص های اولیه این اختلال هستند. باورهایی همچون توانایی کنترل خود در اینترنت، احساس شخصیت و غرور و احترام داشتن و ... از جمله افکار شناختی بیمارگونه در زمینه خود هستند و همچنین باورهایی از قبیل. اینک هیچ کس در بیرون از اینترنت از من خوشش نمی آید، یا اینترنت تنها جایی است که واقعاً می شود مردم را شناخت، و هرکسی به نوعی به اینترنت آلوده است و افکار شناختی بیمارگونه در زمینه «محیط بیرون» هستند که زمینه ساز بروز اختلال محسوب می شوند.

۳- بیان کیفی کاربری اینترنت بستگی به شبکه حمایت اجتماعی فرد دارد، اگر تمام عوامل در فرد وجود داشته باشد و حمایت اجتماعی نشود، احتمال دارد به اعتیاد اینترنت عمومی روی بیاورد که با رفتارهای جلب توجه اجتماعی، غیرشخصی و غفلت کاری مشخص می شود. اما اگر حمایت اجتماعی داشته باشد اعتیاد به اینترنت ویژه در او ایجاد خواهد شد که فقط در بخش ویژه ای از تکنولوژی مانند بازی و یا هرزه نکاری جنسی بروز می کند.

از دیدگاه رفتاری - شناختی نشانه های اختلال شامل افکار وسواسی درباره اینترنت، کنترل تکانه ضعیف، ناتوانی در متوقف کردن استفاده از اینترنت و مهمتر از همه این باور است که اینترنت تنها دوست آدمی است. علاوه بر این در موقعی که از اینترنت استفاده نمی کند، تفکر راجع به اینترنت، پیش بینی برقراری تماس مجدد و صرف مخارج زیاد درباره اینترنت و کارهای مربوط به آن نیز نشانه های دیگر این اختلال هستند. مشکل عمده دیگر، جداسدن فرد از دوستان واقعی خود به نفع دوستان اینترنتی است و در نهایت نوعی احساس گناه، درباره استفاده از اینترنت و دروغ گفتن به دوستان درباره وقت صرف شده و به صورت سری نگه داشتن آن نشانه های دیگر این اختلال هستند. این افراد در حالی که می دانند کارشان

از نظر اجتماعی مورد پسند نیست، نمی‌توانند آن را متوقف کنند چرا که خود به خود به ارزش کمتر و در نتیجه نشانه‌های بیشتر می‌انجامد.

در زمینه سبب شناسی اعتیاد به اینترنت از دیدگاه رویکرد شناختی- رفتاری، اعتقاد بر این است که اختلال از مشکل شناختی فرد ناشی می‌شود و همراه با رفتارهایی است که یا پاسخ غیر سازشی را حفظ می‌کند یا شدت آن را افزایش می‌دهد. به نظر دیویس (۱۹۹۹) اگرچه نشانه‌های مسلط اختلال عاطفی و رفتاری است اما نشانه‌های شناختی تأثیر فراوانی داشته است و می‌تواند نشانه‌های رفتاری و عاطفی را ایجاد نمایند

نتایج تحقیقات محسن تبریزی و همکارانش در سال ۲۰۱۲ در بین جوانان ۱۸ تا ۲۹ سال تهرانی نشان داد که میانگین ساعات استفاده از اینترنت برای کاربران ۱۷:۱۴ ساعت در هفته بود. ۲۹ درصد کاربران، به اینترنت اعتیاد داشتند و همه آنها درجات مختلفی از احساس ضعف و ناتوانی در انجام امور، اجتماع‌گریزی، تنهایی و انزوای اجتماعی و تمایل نداشتن به روابط و تعامل بین فردی را از خود نشان دادند.

نتایج پژوهش اردکانیان (۱۳۹۴) تحت عنوان "تأثیر وابستگی به اینترنت بر مهارت‌های اجتماعی دانش‌آموزان وابسته به اینترنت در مدارس هوشمند و عادی شهر تهران" نشان داد دانش‌آموزان وابسته و غیروابسته به اینترنت از لحاظ مهارت‌های اجتماعی تفاوت معنی‌داری دارند. بدین معنی که مهارت‌های اجتماعی دانش‌آموزان وابسته به اینترنت کمتر از دانش‌آموزان غیر وابسته است.

شهبازی راد و میردریکوند (۱۳۹۳) در پژوهشی که تحت عنوان "رابطه اعتیاد به اینترنت با افسردگی، سلامت روان و ویژگی‌های جمعیت شناختی دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی کرمانشاه" با استفاده از پرسشنامه اعتیاد به اینترنت یانگ (۱۹۹۸) انجام دادند، دریافتند اعتیاد به اینترنت با افسردگی رابطه مثبت و با سلامت روان منفی دارد ($p < 0.001$). همچنین نتایج نشان داد با توجه به ویژگی‌های جمعیت شناختی دانشجویان، مثل جنسیت، وضعیت تأهل، از نظر اعتیاد به اینترنت تفاوت معناداری مشاهده نشد. حال آنکه میزان اعتیاد به اینترنت در دانشجویان غیربومی بیشتر از بومی بود ($p < 0.05$).

نتایج پژوهش صالحی و یآوری (۱۳۹۳) با نام "بررسی رابطه بین عوامل خانوادگی با اعتیاد به اینترنت و آسیب‌های ناشی از آن در بین جوانان شهر یزد" نشان داد که بین ارزش‌های خانوادگی، کنترل اجتماعی والدین، حمایت اجتماعی خانواده، تحصیلات والدین و آگاهی والدین از تکنولوژی‌های ارتباطی با آسیب‌های ناشی از استفاده نادرست از اینترنت رابطه معناداری وجود دارد ($p < 0.001$). همچنین یافته‌ها نشان داد که متغیرهای نظارت اجتماعی والدین، آگاهی والدین از تکنولوژی‌های ارتباطی، تحصیلات پدر، درآمد خانواده و جنسیت به ترتیب بیشترین سهم معنی‌داری را در پیش‌بینی متغیر (اعتیاد به اینترنت) داشته‌اند. هدف اصلی پژوهش بررسی میزان وابستگی به اینترنت در میان دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی شهر تهران است.

ابزار و روش پژوهش

پژوهش حاضر به منظور پاسخگویی به سؤال های پژوهش؛ وابستگی به اینترنت در میان دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی شهر تهران به چه میزان است؟ و اینکه آیا میزان وابستگی به اینترنت در میان دختران و پسران دانشجو متفاوت است؟ طراحی و اجرا شده است.

در این تحقیق کلیه دانشجویان مشغول به تحصیل در رشته ها، مقاطع و دانشکده های مختلف دانشگاه آزاد اسلامی، واحد های شهر تهران به عنوان جامعه آماری در نظر گرفته شده اند. بر اساس آخرین آمار وزارت علوم، تحقیقات و فناوری آمار دانشجویان دانشگاه آزاد در تهران، ۲۸۲۵۱۵ نفر است. حجم نمونه بر اساس فرمول مورگان تعداد تقریبی ۳۹۰ نفر و شیوه نمونه گیری نسبی و تصادفی است.

روش پژوهش، پیمایشی و ابزار اندازه گیری پرسشنامه است. به منظور گردآوری اطلاعات مربوط به میزان وابستگی به اینترنت، از مقیاس استاندارد شده وابستگی به اینترنت یانگ (۱۹۹۸) که دارای ۸ سؤال دو گزینه ای (بله، خیر) است که هر آزمودنی که به ۵ یا بیشتر از ۵ مورد پاسخ مثبت دهد، به عنوان وابسته به اینترنت به شمار می رود.

تجزیه و تحلیل داده ها

پاسخ دانشجویان مورد مطالعه به عبارات پرسشنامه وابستگی به اینترنت:

۸ عبارت موجود در پرسشنامه به بررسی "وابستگی به اینترنت" اختصاص دارد:

جدول شماره ۱- پاسخ دانشجویان مورد مطالعه به ۸ عبارت سنجش "وابستگی به اینترنت" (فراوانی، درصد و ترتیب)

وابستگی به اینترنت		بی	خیر	جمع
۱_ آیا احساس می کنید اشتغال ذهنی به چت کردن در اینترنت پیدا کرده اید. به عنوان مثال به ارتباط قبلی خود فکر کنید و منتظر جلسه ارتباط بعدی باشید؟	فراوانی	116	188	304
	درصد	38.2%	61.8%	100%
۲_ آیا احساس نیاز به اینترنت و چت ماندن می کنید و برای کسب رضایت، زمان بودن در اینترنت را افزایش می دهید؟	فراوانی	103	201	304
	درصد	33.9%	66.1%	100%
۳_ آیا به طور مکرر، تلاش های ناموفقی در مورد کنترل، کاهش یا قطع استفاده از اینترنت و چت کردن داشته اید؟	فراوانی	108	195	303
	درصد	35.6%	64.4%	100%
۴_ وقتی تلاش می کنید که زمان چت کردن یا استفاده از اینترنت را کاهش دهید: آیا احساس بی قراری، بی حوصلگی یا دلنگی می کنید؟	فراوانی	93	212	305
	درصد	30.5%	69.5%	100%
۵_ آیا بیشتر از زمانی که از ابتدا در نظر داشتید، آنلاین می مانید؟	فراوانی	121	184	305
	درصد	39.7%	60.3%	100%
۶_ آیا تا به حال موقعیت تحصیلی (امتحان)، شغلی یا رابطه ی دوستی یا خویشاوندی مهمی را به علت خارج نشدن از اینترنت به خطر انداخته اید؟	فراوانی	63	241	304
	درصد	20.7%	79.3%	100%
۷_ آیا تا به حال برای پنهان کردن زمان وقت گذراندن خود در اینترنت و چت رومها به اعضای خانواده خود، پزشک و یا دیگران دروغ گفته اید؟	فراوانی	56	249	305
	درصد	18.4%	81.6%	100%
۸_ آیا از اینترنت و چت کردن به عنوان راهی برای فرار از مشکلات یا حالات ناراحت کننده ای (مانند احساس درماندگی و ناتوانی، احساس گناه، اضطراب یا افسردگی) استفاده می کنید؟	فراوانی	98	205	303
	درصد	32.3%	67.7%	100%
وضعیت کلی وابستگی به اینترنت		31.2%	۲۲.۲۲٪ از ۸	

بررسی میزان وابستگی به اینترنت در میان دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی شهر تهران

در جدول بالا ملاحظه می شود،

"بیشتر از زمان مورد نظر آنلاین بودن (موضوع عبارت ۵ پرسشنامه)"، با ۳۹.۷ درصد و سپس، "اشتغال ذهنی به چت (موضوع عبارت ۱ پرسشنامه)" با ۳۸.۲ درصد، رایج ترین موارد در وابستگی دانشجویان به اینترنت بوده است، ... ولی "به هم زدن برنامه های مهم به دلیل مشغولی با اینترنت (موضوع عبارت ۶ پرسشنامه)" با ۲۰.۷ درصد و "دروغ گفتن به دیگران برای پنهان کردن زمان وقت گذرانی با اینترنت (موضوع عبارت ۷ پرسشنامه)"، با ۱۸.۴ درصد، در رتبه های آخر، در وابستگی به اینترنت دانشجویان کمتر شایع بوده است، مشاهده سایر موارد با رتبه های ۳ لغایت ۶، بر اساس جدول فوق قابل تأمل، و در حد وسط شیوع وابستگی بوده است.

در مجموع، دانشجویان مورد مطالعه به میزان " ۳۱.۲ درصد (ویا میانگین ۲.۲۲ از ۸) به اینترنت وابستگی داشته اند.

جدول شماره ۲- ریزنمرات وابستگی به اینترنت، در دانشجویان مورد مطالعه تفکیک شده در سه گروه (عدم وابسته به اینترنت، بینابین و وابسته)

Cumulative Percent	Valid Percent	Percent	Frequency	وابستگی به چت کردن در اینترنت
25.3	25.3	19.5	78	0
39.9	14.6	11.3	45	1
41.2	1.3	1	4	1.14
41.6	0.3	0.3	1	1.6
55.5	14	10.8	43	2
55.8	0.3	0.3	1	2.29
69.5	13.6	10.5	42	3
70.5	1	0.8	3	3.43
79.9	9.4	7.3	29	4
80.2	0.3	0.3	1	4.57
87.7	7.5	5.8	23	5
88.3	0.6	0.5	2	5.71
94.5	6.2	4.8	19	6
97.7	3.2	2.5	10	7
100	2.3	1.8	7	8
	100	77	308	جمع
		23	92	اظهار نشده
		100	400	جمع کل

جدول شماره ۳ - سطوح وابستگی به اینترنت، در دانشجویان مورد مطالعه

Valid Percent	Percent	Frequency	سطوح وابستگی به چت
69.5	53.5	214	غیر وابسته
30.5	23.5	94	وابسته
100	77	308	جمع
	23	92	اظهار نشده
	100	400	جمع کل

مطالعات علوم اجتماعی ایران، سال سیزدهم، شماره چهل و هشتم، بهار ۱۳۹۵

با توجه به یافته های مندرج در جدول بالا، ۶۹/۵ درصد دانشجویان مورد مطالعه، غیر وابسته و ۳۰/۵ درصد دانشجویان وابسته به اینترنت هستند.

سطوح وابستگی به اینترنت در دانشجویان زن و مرد

جدول شماره ۴ - توزیع فراوانی و درصد سطوح وابستگی به اینترنت در دانشجویان زن و مرد مورد مطالعه

جنسیت	مرد	زن	سطوح وابستگی به چت		جمع
			عدم وابسته	وابسته	
	فراوانی	109	57	166	
	درصد	65.7%	34.3%	100%	
	فراوانی	90	27	117	
	درصد	76.9%	23.1%	100%	
	فراوانی	199	84	283	
	درصد	70.3%	29.7%	100%	

با توجه به یافته های مندرج در جدول فوق، ۶۵/۷ درصد از دانشجویان مرد غیر وابسته و ۳۴/۳ درصد از آنان وابسته به اینترنت هستند. همچنین نتایج نشان داد، ۷۶/۹ درصد از زنان دانشجویی مورد مطالعه غیر وابسته به اینترنت و ۲۳/۱ درصد از زنان وابسته به اینترنت هستند.

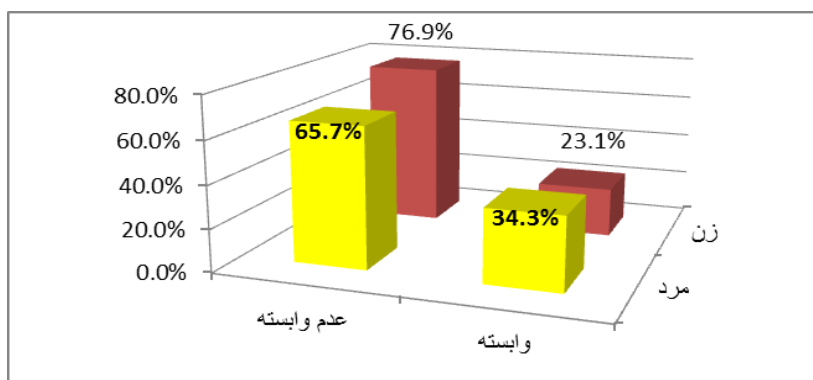
جدول شماره ۵ - آزمون خی دو به منظور مقایسه دانشجویان زن و مرد در وابستگی به اینترنت

Chi-Square Tests					
Exact Sig. (1-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Asymp. Sig. (2-sided)	df	Value	
		0.041	1	4.169(b)	Pearson Chi-Square
		0.056	1	3.647	Continuity Correction(a)
		0.039	1	4.244	Likelihood Ratio
0.027	0.048				Fisher's Exact Test
		0.042	1	4.155	Linear-by-Linear Association
				283	N of Valid Cases
a Computed only for a 2x2 table					
b 0 cells (.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 34.73.					

براساس نتایج آزمون خی دو، وابستگی به اینترنت در دانشجویان زن و مرد تفاوت دارد ($sig=0.027 < 0.05$)، وابستگی به اینترنت در دانشجویان مرد (۳۴.۳ درصد) از دانشجویان زن (۲۳.۱ درصد) بیشتر بوده است.

بررسی میزان وابستگی به اینترنت در میان دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی شهر تهران

نمودار شماره ۱ - مقایسه سطوح وابستگی به اینترنت در دانشجویان مرد و زن

بحث و نتیجه گیری

وابستگی به اینترنت در میان دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی شهر تهران به چه میزان است؟

بر اساس نتایج به دست آمده از تحلیل داده ها ، "بیشتر از زمان مورد نظر آنلاین بودن(موضوع عبارت ۵ پرسشنامه)" ، با ۳۹.۷ درصد و سپس ، "اشتغال ذهنی به چت (موضوع عبارت ۱ پرسشنامه)" با ۳۸.۲ درصد ، رایج ترین موارد دروابستگی دانشجویان به اینترنت بوده است ، ... ولی "به هم زدن برنامه های مهم به دلیل مشغولی با اینترنت (موضوع عبارت ۶ پرسشنامه)" با ۲۰.۷ درصد و "دروغ گفتن به دیگران برای پنهان کردن زمان وقت گذرانی با اینترنت(موضوع عبارت ۷ پرسشنامه)" ، با ۱۸.۴ درصد، دررتبه های آخر، دروابستگی به اینترنت دانشجویان کمترشایع بوده است، مشاهده سایر موارد با رتبه های ۳ لغایت ۶ ، براساس نتایج مندرج در جدول مربوطه قابل تأمل، ودرحد وسط شیوع وابستگی بوده است.

در مجموع، دانشجویان مورد مطالعه به میزان " ۳۱.۲ درصد (ویا میانگین ۲.۲۲ از ۸) به اینترنت وابستگی داشته اند.

آیا میزان وابستگی به اینترنت در میان زنان و مردان دانشجویان تفاوت دارد؟

براساس نتایج آزمون خی دو، وابستگی به اینترنت در دانشجویان زن و مرد تفاوت دارد ($\text{sig}=0.027<0.05$)، وابستگی به اینترنت در دانشجویان مرد(۳۴.۳ درصد) از دانشجویان زن (۲۳.۱ درصد) بیشتر بوده است.

وسایل ارتباط جمعی از جمله اینترنت همان طور که می تواند بسیار مفید باشد به همان اندازه نیز دارای زیان است. احتمال استفاده از وب سایت های غیراخلاقی یا بزهکارانه و سوءاستفاده از فرزندان از جمله مهمترین دلایل این نگرانی هاست. اعتیاد به اینترنت یک اختلال فیزیکی - روانی شامل نشانه های تحمل، جداسدن، اختلالات عاطفی و اختلال در روابط اجتماعی است (ویز شفر، ۱۳۸۴) که هر روز به مقدار بیشتری در بهره برداران از اینترنت مشاهده می شود. به واسطه اهمیت بالای اینترنت در زندگی روزمره کاربران، و گسترش جهانی استفاده از آن در امور مختلف ارتباطی، تجاری، علمی و دانشگاهی؛ و تفریحی، توجه، بررسی و حل مشکلات ناشی از آن حایز اهمیت است.

اینترنت و در کل رسانه های ارتباطی و اطلاعاتی به ذات خود منفی و دارای کارکرد نامطلوب نیستند ولی این نحوه، میزان و نوع استفاده از آن رسانه هاست که منجر به بروز تأثیرات منفی و کارکردهای نامطلوب می شود.

استفاده درست، به جا، صحیح و به اندازه از اینترنت هم مسلماً همانند دیگر رسانه ها آن را رسانه ای مفید فایده می سازد ولی آنجا که پای وابستگی به اینترنت به میان می آید، دیگر نمی توان انتظار کارکردهای مثبت داشت.

وابستگی به اینترنت در دانشجویان مرد (۳۴.۳ درصد) و در میان دانشجویان زن (۲۳.۱ درصد) بوده است. نشانگر این است که پسران دانشجو بیشتر از دختران به اینترنت وابسته اند. شاید یکی از دلایل این باشد که پسران بیشتر از دختران به دانلود بازی های اینترنتی، پرسه زدن در سایت ها، بازی های آنلاین اینترنتی و ..... علاقه دارند و وقت بیشتری را صرف این ماجراهای هیجان انگیز می کنند. به هر حال برای بررسی دقیق دلیل و یا دلایل این مسأله، پژوهش های بیشتری نیاز است.

در رابطه با وابستگی به اینترنت، نکته ای که بیش از همه مورد توجه می باشد، این است که اکثر پاسخگویان اعلام کرده اند که بیش از زمان مورد نظر آنلاین مانده اند. لذا مسأله یابی در این مورد، کشف علل و عوامل آن نیز نیاز به پژوهش های گسترده تر در این زمینه دارد. ولی به نظر می رسد جذابیت های موجود در فضای اینترنت، وسعت و تراکم نرم افزارهای گوناگون، جذابیت و هیجان بازی های اینترنتی، آنلاین، امکان چت و گفتگوی بی هزینه، دانلود و آپلود برنامه ها، تصاویر، فیلم ها و وبگردی های گوناگون، دسترسی به تازه ترین اخبار و اطلاعات در سایت های مختلف و .... یکی از مهم ترین دلایل ماندن بیش از زمان انتظار در اینترنت است.

بی شک جاذبه های پرهیجان اینترنت و فضای مجازی، حساب و کتاب گذر زمان را از کف کاربر بیرون می برد. جوانی که برای چند دقیقه انجام کار آنلاین می شود، ناگهان به خود می آید و می بیند که بسیار بیشتر از آنچه که انتظار داشته وقت خود را در فضای مجازی صرف کرده است. این مسأله به علت شگفتی و جاذبه اینترنت، طبیعی به نظر می رسد اما پیامدهای آن منفی و غیر طبیعی است. نصب نرم افزارهای هشدار دهنده ی استفاده ی بیش از زمان دلخواه، تنظیم وقت و ساعت، خودکنترلی شدید کاربر نسبت به

بررسی میزان وابستگی به اینترنت در میان دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی شهر تهران

میزان استفاده از اینترنت و راهکارهای دیگر شاید بتواند تا حدود زیادی از میزان وقت صرف شده در اینترنت که به نظردانشجویان بیشترین فراوانی را در میان دیگر علایم وابستگی به اینترنت داشته است، بکاهد. از سوی دیگر، به نظر می رسد داشتن روابط دوستانه و صمیمی در خارج از فضای اینترنت، تفریح و سرگرمی غیر از بازی های آنلاین و اینترنتی، برقراری تعادل میان مطالعه کتاب و جستجوی مطالب در فضای مجازی، تقویت رابطه با افراد خانواده و ... می تواند تا حدود زیادی پاسخگوی نیازهایی باشد که دانشجویان را جهت رفع نیاز به استفاده از فضای مجازی سوق می دهد.

پیشنهاد های تحقیق

- نتایج نشان داد ۳۱.۲ درصد از کل دانشجویان مورد بررسی به اینترنت وابسته اند. این عدد هشدار دهنده است. به مسؤولین و دست اندرکاران امور فرهنگی، آموزشی و اطلاع رسانی توصیه می شود برای شناسایی عوامل مؤثر در این وابستگی، پیشگیری از شیوع بیشتر این نوع اعتیاد و وابستگی، و همچنین برای کنترل و درمان همین میزان از وابستگی به اینترنت تدابیر لازم را اندیشیده و با برگزاری کلاس ها و کارگاه های آموزشی و همچنین اطلاع رسانی درباره تبعات ناشی از استفاده افراطی از اینترنت، کاربران را نسبت به اثرات منفی وابستگی به اینترنت هوشیار سازند.

- پیشنهاد می شود دست اندرکاران امور فرهنگی برای پرکردن و گذران اوقات فراغت جوانان به صورت جدی برنامه ریزی کنند. اگر فضای بیرون از اینترنت فضایی شاد، جذاب، پر از انرژی و البته سرشار از تفریحات سالم باشد جوانان به فضای مجازی فرار نمی کنند. بنابراین اماکن ورزشی، پارک ها، سینماها، فرهنگسراها و دیگر اماکن تدارک دیده شده برای گذران اوقات فراغت بایستی بیش از پیش در جذب و نگهداری مخاطبان خود به ویژه جوانان کوشا باشند.

پیشنهادهایی برای پژوهش های بعدی

- با توجه به یافته های پژوهش که نشان داد وابستگی به اینترنت در میان دانشجویان، ۳۱/۲ درصد است، به پژوهشگران بعدی پیشنهاد می شود جهت پیشگیری از شیوع بیشتر این وابستگی، پژوهشی راجع به جذابیت ها، قابلیت ها و امکانات اینترنت و تأثیر آن بر مصرف کننده طراحی و اجرا شود تا یکی از دلایل وابستگی به اینترنت به صورت ریشه ای تحلیل و بررسی و راهکارهای لازم اتخاذ شود.

- پیشنهاد می شود پژوهشی مشابه در سطح مدارس نیز طراحی و اجرا شود، تا بتوانیم ویژگی های روان شناختی راجع به وابستگی به اینترنت را در نوجوانان و جوانان مقایسه کنیم.

محدودیت های پژوهشی

- نتایج حاصل از پژوهش تنها در میان دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی شهر تهران قابل تعمیم است و به دانشجویان دیگر دانشگاه ها، یا شهر ها و یا دیگر جوانان قابل تعمیم نمی باشد.

– با توجه به حساسیت موضوع وابستگی به اینترنت بسیاری از پرسشنامه ها خالی عودت شدند.

منابع و مأخذ

- ۱- اردکانیان، ر (۱۳۹۴). مقایسه مهارت های اجتماعی دانش آموزان وابسته به اینترنت در مدارس هوشمند و عادی. پایان نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران جنوب.
- ۲- دوران، ب ۱۳۸۱. تأثیر فضای سایبرنتیک بر هویت اجتماعی. پایان نامه دکتری دانشگاه تربیت مدرس.
- ۳- تاجیک اسماعیلی، س (۱۳۸۹) تأثیر فناوریهای نوین ارتباطی (اینترنت و چت) بر هویت ملی دانش آموزان دختر دبیرستانی شهر تهران. رساله دکتری. دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران.
- ۴- خدابخش، آ. عبدی، م.، عبدالمالکی، ه محمد. آ. (۲۰۱۲). تحلیل ویژگی های شخصیتی، اعتیاد به اینترنت. مجله نظام سلامت دانشگاه کرمانشاه.
- ۵- شهبازی زاد، ا. میردربکوند، ف. ا. (۱۳۹۳) رابطه اعتیاد به اینترنت با افسردگی، سلامت روان و ویژگی های جمعیت شناختی دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی کرمانشاه. مجله علمی پژوهشی دانشگاه علوم پزشکی ایلام. دوره ۲۲، ضمیمه.
- ۶- عزیزی نژاد، ب. پورحیدر، ر. رنجی، و، قلی نژاد، ز (۱۳۹۳). بررسی وضعیت اعتیاد به اینترنت در میان دانشجویان و رابطه آن با مؤلفه های شخصیتی و اضطراب. مجله دانشکده پرستاری و مامایی ارومیه. دوره دوازدهم، شماره دهم، پی در پی ۶۳.
- ۷- کاستلز، مانوئل ۱۳۸۰. عصر اطلاعات: اقتصاد، جامعه و فرهنگ. جلد اول: ظهور جامعه شبکه ای علی پایا(ویراستار ارشد). احد علیقلیان، افشین خاکباز. تهران: طرح نو.
- ۸- لنسکی، گرهارد؛ لنسکی، جین. ۱۳۸۰. سیر جوامع بشری. ناصر موفقیان. تهران: سازمان انتشارات و آموزش انقلاب اسلامی.
- ۹- معیدی فر، س.، حبیب پور، ک. و جنتی، آ. (۱۳۸۶). مطالعه اعتیاد به اینترنت در میان جوانان و نوجوانان ۱۵ سال تا ۲۵ در تهران. مجله رسانه، ۱، ۳-۴.
- 11-Anderson. Keith(1997). Internet use among college students: An exploratory. Available on, Andrk 4 Qrpi. Edu. Study.
- 12-Benjamin, Jashua(1999). "The Internet Effect on Teenagers." Available on <http://www.JBenjamin.org/research99/report.html>.
- 13-Caplan, E.S. (2002). Problematic internet use and psychosocial well-being. Development if a theory- based and cognitive- behavioral measurement instrument. Journal of computer in Human Behavior, 18.
- 14-Fitzpatrick, J.(2008). Internet Addiction: Recognition and intervention. Journal of Psychiatry Nursing, 22(2), 59-60.

- 15-Green field, D. (2004). (Virtual Addiction). J siahate oharb. 18: 18- 26.
- 16-KO CH, Yen JY. Chen CS. Chen CC, Yen CF. Psych.atric comorbidity of internet addiction in college students: An interview study. CNS specter. 2008: 73: 147- 153.
- 17-Young, K.S.(1998). Caught in the net: How to recognize the sings of internet addiction and a winning strategy for recovery. New York: John Willy and sons.
- 18-Young k.s (1999), Internet addiction: the emergence of new clinical disorder paper presented at the 104 the anal meeting of the APA. Toronto.
- 19Sadok BJ, sadock VA. (Trans lation). Synopsis of Psychiatry: Behavioral Sciences, clinical psychiatry. Rezaei F. Tehran: Arjomand Publication; 2008.